

Володимир Сидорович,
аспірант Львівського національного
університету ім. І. Франка,
науковий співробітник
КЗ ЛОР «Історико-краєзнавчий музей»

НОВА ЗНАХІДКА ВОЇНСЬКОГО ПОХОВАННЯ НА ПОДІЛЛІ

У науковий обіг вводяться матеріали, що були передані влітку 2019 року у фонди КЗ ЛОР «Історико-краєзнавчий музей» та в сукупності становлять супровідний матеріал одного поховання воїна біля с. Кошилівці Заліщицького району Тернопільської області. Пошук аналогій серед знахідок на території України та Центрально-Східної Європи показав, що виникнення пам'ятки припадає на рубіж ер та пов'язана з колом латенізованих культур, зокрема з пшеворською. Раннє датування пам'ятки виділяє її серед інших пам'яток пшеворської культури у даному регіоні.

Ключові слова: поховання, латенізовані культури, пшеворська культура, озброєння, Гринів, мутинський могильник, предримський час, Середнє Подністрів'я.

На весні 2019 року група пошуковців-аматорів між селами Кошилівці і Поділля Заліщицького району Тернопільської області натрапила на залишки поховання, що містило металеві (бронзові і залізні) предмети, що виявилися рештками озброєння, кінської упряжі та предметами особистого користування.

Виявлені знахідки були передані у фонди КЗ ЛОР «Історико-краєзнавчий музей», за посередництва працівників закладу.

У даній статті подано попередні результати наукового опрацювання даних матеріалів.

Меч. Ритуально зігнутий у кілька разів меч з пологими плічками та дзвоноподібною гардою (рис. 1.1). Руків'я прямокутне у перетині довжиною 12,5 см і шириною 1,2–2,8 см. Лезо двосічне, з ребром жорсткості, шириною 5,3 см біля руків'я. Загальна довжина 94,5 см. Вістря широке, заокруглене.

До поясу меч кріпився за допомогою прямокутного залізного підвісу (рис. 2.2) розмірами 9,1×5,8 см, який, можливо, був частиною дерев'яних або шкіряних піхов, що внаслідок дії вогню не збереглися.

Серед елементів *піхов* меча збереглася дугоподібна підтрикутна в перетині накладка (рис. 2.1) загальною довжиною 16 см і шириною 1,2 см. Її краї обрамлені дрібними насічками, а в основі збереглися два цвяхи для кріплення довжиною 0,8 см. Форма цієї знахідки та наявність цвяхів вказують на те, що вона слугувала накладкою на нижню частину піхов.

Застібка з двома відростками та вертикальним виступом між ними (рис. 2.3) висотою 1 см. Кільце шириною 3,3 см, ромбоподібне в перетині (0,5×0,6 см).

Овальної форми *кільце* (рис. 2.4), яке використовувалося для підвішування піхов меча, зроблене з масивного, ромбічного в перетині залізного стержня (0,5×0,5 см), має розміри 3,1×2,9 см.

Умбон. З опукло-конічним куполом діаметром 11,2 см і висотою збереженої частини близько 8 см. Поля (криси) та шип не збереглися. Умбон кріпився до щита за допомогою шести симетрично розміщених круглих цвяхів діаметром 4,9–5,2 см (рис. 3).

Серед віднайдених матеріалів наявні чотири *ножі* черешкового типу з прямими клиноподібними у перетині лезами, які відділені від руків'я невисоким уступом. Всі вони були пошкоджені в ході здійснення поховального ритуалу, на що вказують обламани вістря і зігнуті черешок та лезо. Їхні розміри:

1. Загальною довжиною 9,5 см, з яких на руків'я припадає 2,7 см, з шириною леза в місці найбільшого розширення 2,4 см та руків'я – 1,2/0,7 см (рис. 4.1).

2. З довжиною збереженої частини 19,8 см, з яких на черешкову частину припадає 5,6 см та шириною леза 2,2 см (рис. 4.3).

3. Довжиною 15,3 см, з яких збережена частина черешка має довжину 3,8 см. Ширина леза становить 2,2 см (рис. 4.5).

4. З обламаним вістря. Загальна довжина становить 13,8 см, з яких на черешок припадає 4,8 см. Ширина на леза біля руків'я становить 2,2 см (рис. 4.2).

Зважаючи на форму та параметри всі чотири ножі, можливо, можна вважати бойовими.

Піхвам для них належали збережені дві плоскі конічні деталі зроблені з тонкої залізної бляхи. Одна з них з ажурними краями має довжину 4,4 см та ширину 0,9–1,8 см (рис. 4.4), а друга, довжиною 7,8 см та шириною 1,1–2,9 см, на кінці має отвір для кріплення (рис. 4.6).

Парні *шпори*, кожна з яких має дещо вигнутий ромбоподібний у перетині шип висотою близько 4 см. Дужки розширюються приблизно на 3,5 см і завершуються масивними овальними «гудзиками» (2,2×3,2 см) (рис. 4.7–8).

Вток списа конічної форми, довжиною 4,3 см та діаметром у місці найбільшого розширення 2 см. В його основі наявні два наскрізні отвори діаметром 0,3 см для кріплення до дротів списа (рис. 1.2). Примітно, що наконечник списа в поховальному комплексі відсутній.

Ножці пружинного типу також мають сліди ритуального пошкодження (рис. 4.9). Скручений пружинний механізм прямокутний у перетині і має ширину близько 2,5 см. Загальна довжина виробу становить 15,5 см, клиноподібні в поперечному перетині леза досягають довжини 10,2 см з шириною 0,7–1,2 см.

Елементи *питного рогу* («ритона») складаються з вигнутого конічного кінцевика загальною довжиною 10,7 см та діаметром 1,9 см, який завершується трапецієподібним прямокутним у перетині виступом розмірами 3,6×1 см (рис. 5.4), фрагментів підвісу у вигляді округлих у перетині дротів діаметром 0,5 см і довжиною 6,5 і 7,7 см, що на обох кінцях мають «вушка» якими кріпилися один до одного (рис. 5.6), підтрикутної зігнутої удвоє пластини, яка скріплена штирем розмірами 2,5×2,8×0,9 см (рис. 5.3), широкого (6,2 см) окуття з відігнутими назовні краями діаметром приблизно 9,5 см (рис. 5.5) та залізної П-подібної в перетині накладки на вінця рогу (рис. 5.2).

Залишки залізної *фібули* латенської форми складаються з механізму, голки та круглої в перетині спинки, яка прикрашена поперечним валиком. Її загальна довжина становить 4,8 см (рис. 5.1).

Варто зауважити, що на кожному з перелічених предметів прослідковуються сліди окалини, наявність якої можна пояснити дією вогню. Очевидно, що ці предмети, разом з тілом покійника, були поміщені на жертвоне вогнище.

Для визначення культурно-хронологічної атрибуції цих предметів варто звернутися до пошуку аналогій. Ключовим в цьому аспекті є своєрідний ритуал поховального обряду, який супроводжувався зумисним псуванням зброї та окремих особистих предметів покійника і який має широко відомі відповідники серед латенізованих культур Європи – оксивської, пшеворської і, в меншій мірі, ясторфської. Традиція поміщення в могилу ритуально пошкодженої зброї в ареалі поширення вищезгаданих культур, очевидно, виникає під впливом кельтських культурних традицій.

На території України відомі як і могильники, так і окремі воїнські поховання зі схожим набором супровідного матеріалу. Серед них варто звернути увагу на могильники в Гриневі (Козак 1984, с. 37) та Мутині (Терпиловський, Жаров 2014), які автори досліджень датують початком ранньоримського періоду – першою половиною I ст. н. е і рубежем ер, відповідно. Слід сказати, що могильник у Мутині в хронологічному аспекті є більш наближеним до поховання з Кошилівців і більшість аналогії ми знаходимо саме тут.

Озброєння та предмети військового спорядження зазначеного комплексу повністю характерні для передримського часу.

Визначальними для датування є залізна фібула пізньолатенської схеми, яку, очевидно, можна віднести до третьої групи за класифікацією А. К. Амброза (Амброз 1966, с. 22–23). Аналогічні фібули зустрічаються на пам'ятках передримського періоду: культур пшеворської, ясторфської, оксивської та зарубинецької.

Парні шпори належать до підгрупи А за класифікацією Гінальського (Ginalski 1991, s. 55–56). Аналогічні за типом виробу відомі з могильників у Мутині (Терпиловський, Білинська 2010, рис. 4.7–8; Терпиловський, Жаров 2014, рис. 3.3–4) та Гриневі (Козак 1984, рис. 36.21). Додамо, що значна частина знахідок шпор у похованнях пшеворської культури аналогічна або зроблена за зразками кельтських.

Меч, за розмірами і профілем клинка та руків'я типологічно відноситься до типу I/2b (Luczkiewicz 2006, s. 20–21). Подібний меч було знайдено і в одному з поховань мутинського могильника.

Знахідка залізної застібки з подібними до крилець виступами знаходить свої аналогії на обширній території Центрально-Східної і навіть Західної Європи. Використовувалися вони як частина піхов меча. Дослідники вказують на тривале в часі побутування подібних предметів – від фази А1 до А2 (Bochnak 2005, s. 57). Типологічно її можна віднести до типу K49 (Kostrzewski 1919, rys. 49).

За набором ознак умбон (розміри, форма купола і великі в діаметрі цвяхи для кріплення), із поховання у Кошилівцях, можна віднести до типу 10 (Bochnak).

Сукупність типологічно і хронологічно визначених матеріалів дає можливість датувати поховання з Кошилівців останньою фазою передримського часу – початком ранньоримського (фази А3/В1). Зауважимо, що для регіону Поділля кошилівська пам'ятка вирізняється своєю ранньою хронологією. Пшеворська культурна приналежність поховання теж не викликає сумнівів, зважаючи на наявність зумисно пошкоджених залізних предметів озброєння, які перед цим були поміщені на жертвоне вогнище. Очевидно, у середині I ст. до н. е. на територію Верхнього та Середнього Подністров'я і далі на Схід починають проникати групи

озброєних воїнів-вершників. На це вказує виникнення пам'яток у Гриневі та Кошилівцях, а, також, таких як Мутин на Посеймі. Проте, питання причини і мети таких рейдів залишається відкритим.

Література

- Амброз, А. К. 1966. Фибулы юга Европейской части СССР (II в. до н. э. – IV в. н. э.). *САИ*, Д 1-30.
- Козак Д. Н. 1984. *Пшеворська культура у Верхньому Подністрів'ї і Західному Побужж'ї*. Київ.
- Терпиловський, Р. В., Білинська, Л. І. 2010. Тілоспалення знатного воїна рубежу ер на Сеймі. *Археологія*, 3, с. 81–88.
- Терпиловський, Р. В., Жаров, Г. В. 2014. Мутинський могильник. *Наукові студії*, 7, с. 159–172.
- Bochnak, T. 2005. *Uzbrojenie ludności kultury przeworskiej w młodszym okresie przedrzymskim*. Rzeszów.
- Ginalski, J. 1991. Ostrogi kabłąkowe kultury przeworskiej. Klasyfikacja typologiczna. *Przegląd archeologiczny*, 38, s. 53–84.
- Kostrzewski, J. 1919. Die ostgermanische Kultur der Spätlatenzeit. *Mannus-Bibliothek*, 18–19.
- Łuczkiwicz, P. 2006. Uzbrojenie ludności ziem Polski w młodszym okresie przedrzymskim. *Archaeologia Militaria*, II.

The paper deals with the materials that were found at the military burial in the village Koshylivtsi in the Ternopil region. The burial itself was found by amateur searchers and all the materials were given and now are kept at to the Historical local museum in Vynnyky.

The found artifacts were the property of the equestrian warrior whose body after death was cremated. Among the finds, we can single out the weapons that were perhaps damaged ritually: the sword that was bent a few times, with the round pendants and a scared spreading that were a part of its scabbard, and a conical end spike of the spear without its tip. The shield boss with six round nails and a pair of spurs also were the part of the warrior's equipment that is typical for the excavated sites of that kind of type. Four hilt-type knives and two fragments of their scabbards, one of which has wavy edges, and scissors that were bend and damaged on purpose, are interesting.

Among all, we can also point out a find of the fragments of a drinking horn: its cylindrical forged metal parts, massive conical tip and parts of the chain pendant.

The main factor for the dating of the burial is the presence of the fragment parts of the iron fibula of the late La Tène culture scheme from which we have its back part with the mechanism and the needle.

All together, the mentioned above finds have strong analogies in La Tène-type cultures of Europe (Jastorf, Oksywie, Przeworsk and Zarybyntsi cultures) – the fact that helps us to date the burial from Koshylivtsi with the last phase of Pre-Roman period – the beginning of the Early Roman period (phase A3/B1) and because of the features of the burial ritual, we can attribute it to the Przeworsk culture.

The early dates separate it from the other Przeworsk sites in the Middle Dnister region and the reasons of its arrival currently remain unclear. Perhaps, the burial site is connected with the military and political events in this micro-region that took place at that time.

Keywords: *burial, La Tène-type cultures, Przeworsk culture, weapon arms, Hryniv, burial ground in Mutyn, Pre-Roman period, the Middle Dnister region.*

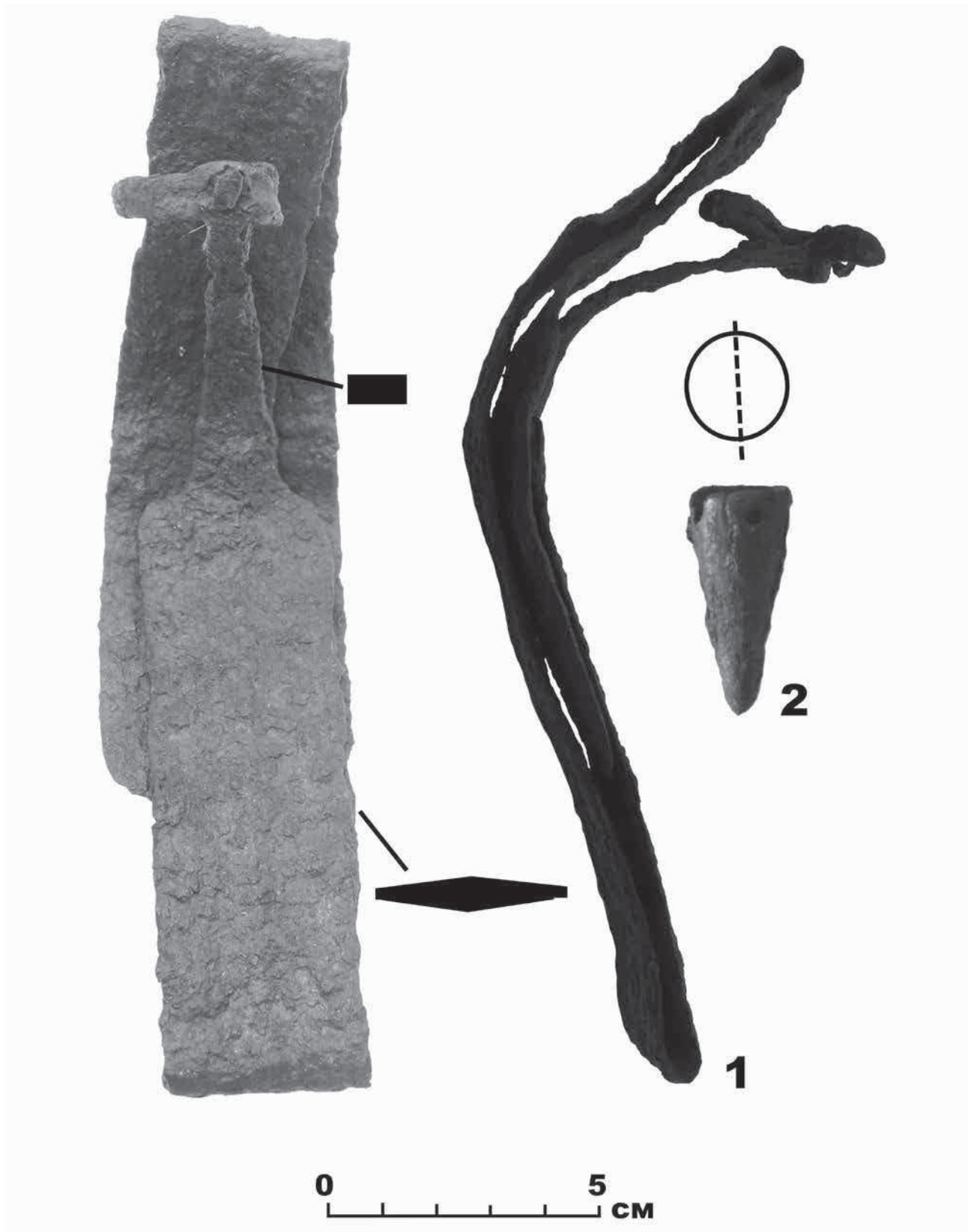

Рис. 1. Предмети озброєння з поховання: ритуально зігнутий меч (1), вток списа (2);

СЕКЦІЯ 1

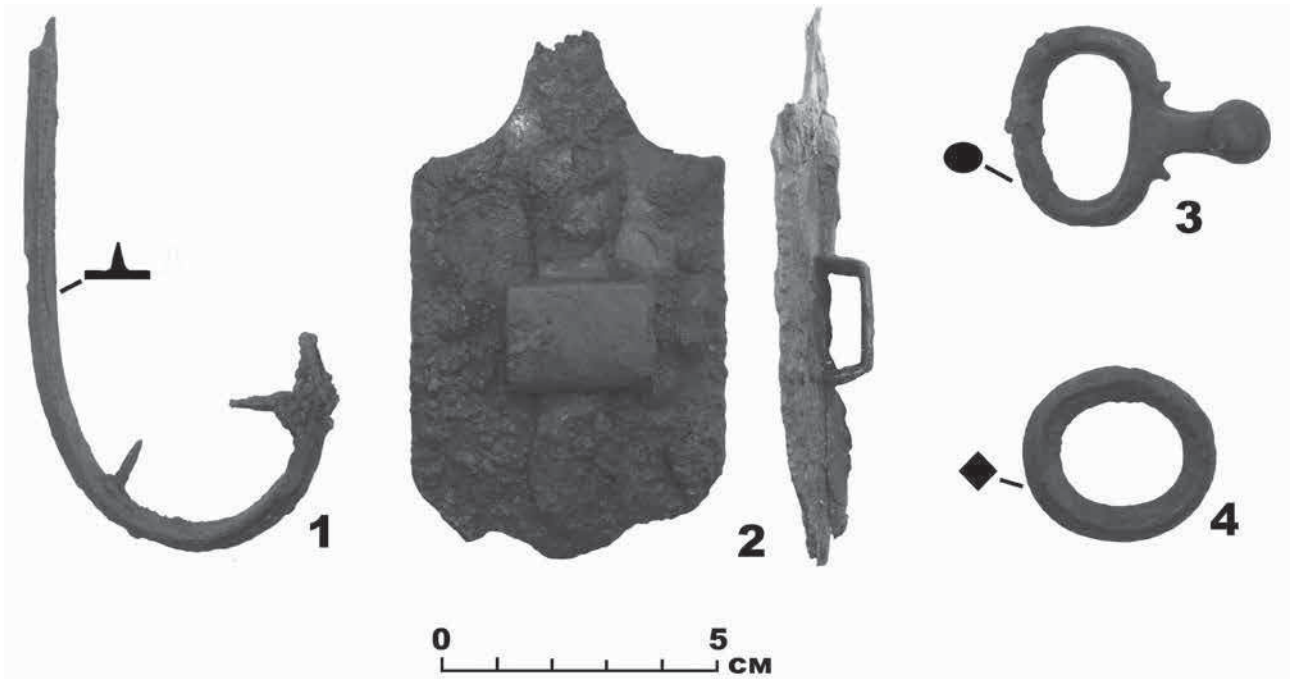

Рис. 2. Елементи піхов меча: кінцева накладка (1), кріплення (2), кільця для підвішування (3, 4);

Рис. 3. Залізний умбон з великими округлими цвяхами;

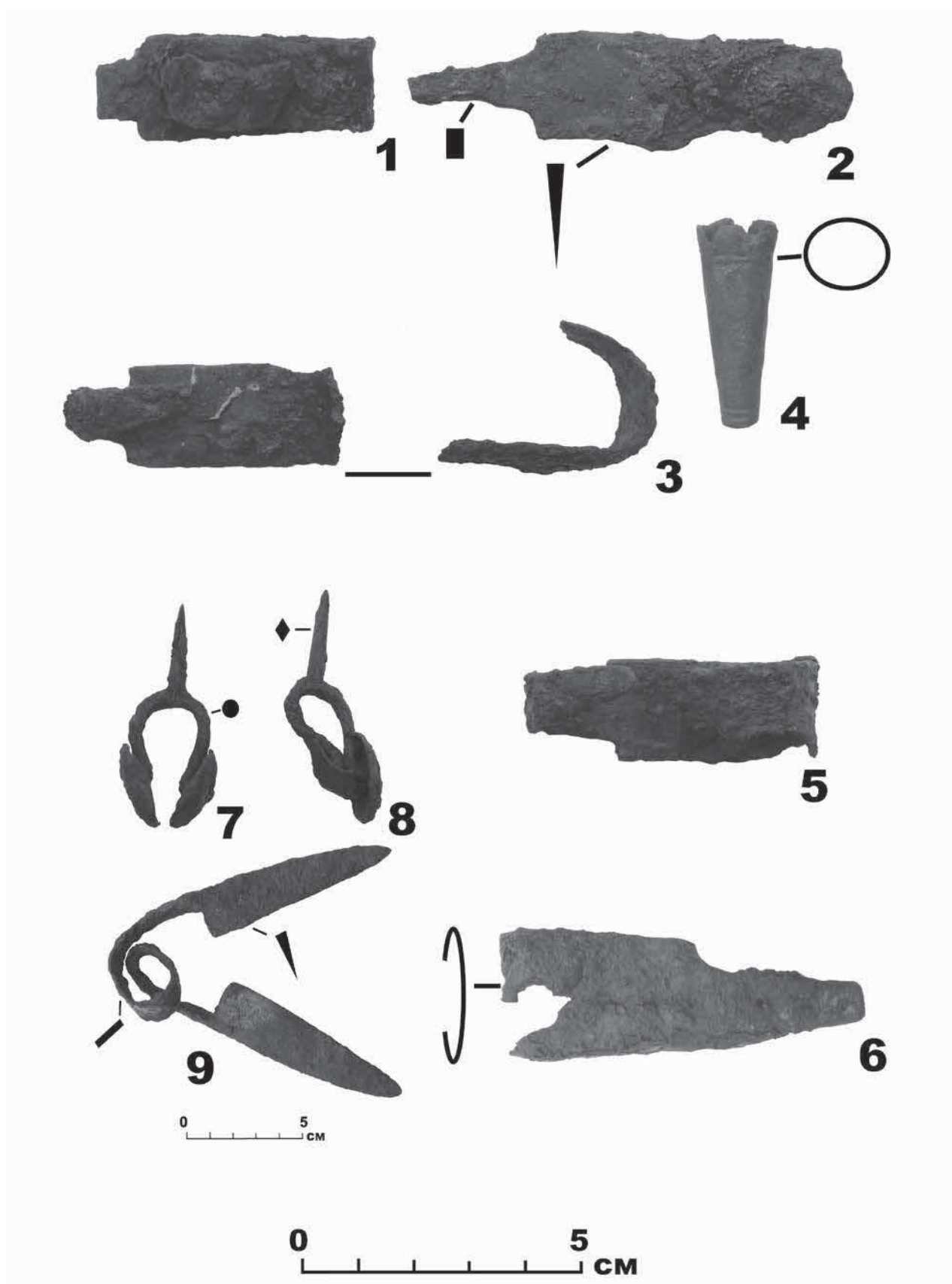

Рис. 4. Елементи спорядження: ритуально пошкоджені залізні ножі (1 – 3, 5), залізні елементи піхов ножів (4, 6), шпори (7, 8), ножиці (9);

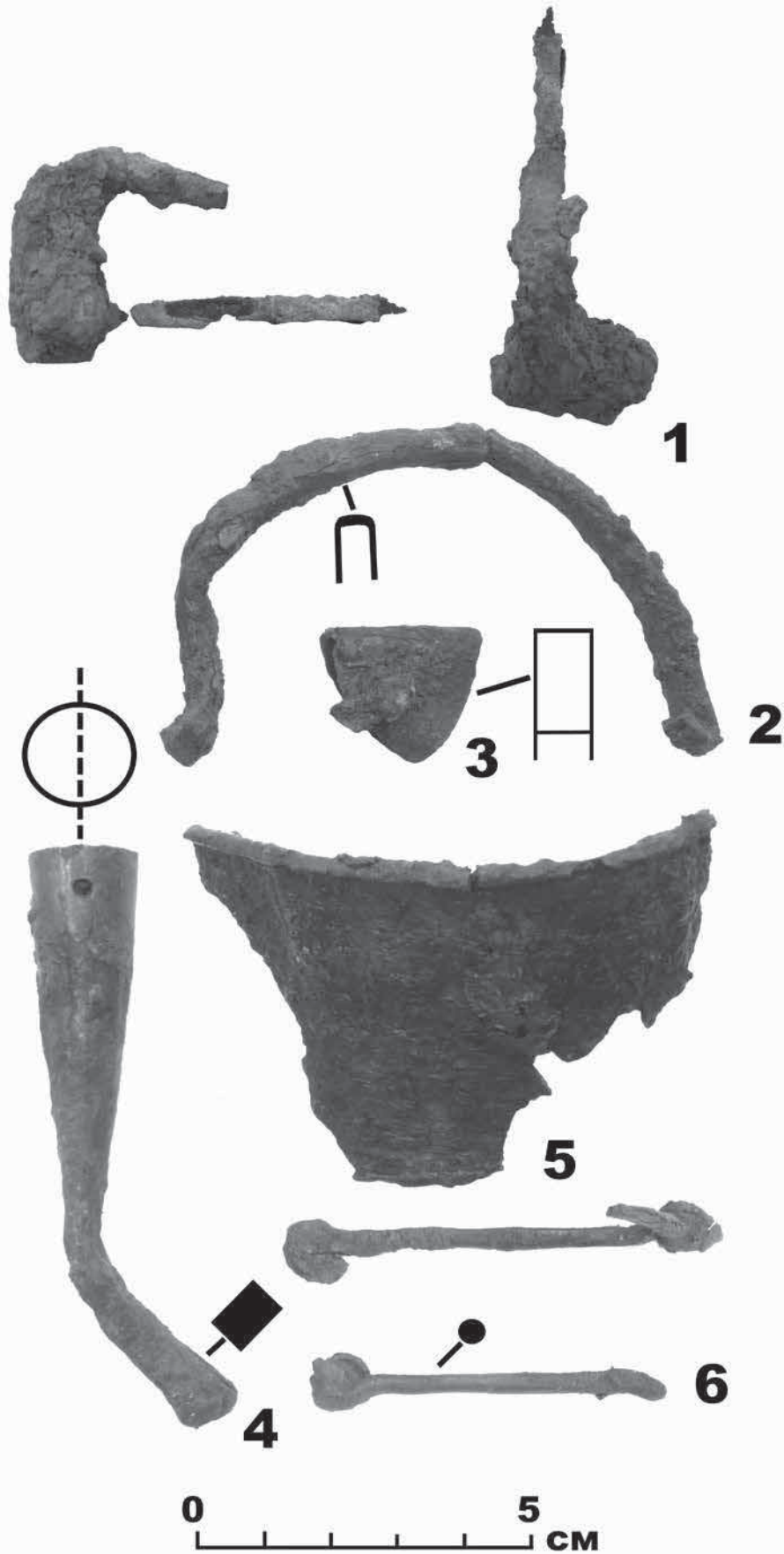

Рис. 5. Фібула пізньолатенської схеми (1) та залізні фрагменти питного рогу: накладка на вінець (2), кріплення для підвісу-ланцюжка (3), кінцевик (4), окуття (5), фрагменти ланцюжка (6);